

Foto: Louis Vimarlund

Ur innehållet

Gårdsreportage – vårda, riva eller bygga nytt?: sid 4-5

Fler kan odla oljeväxter: sid 6-7

Skräppa – ett vanligt problem: sid 8

Åkerns nyttodjur: sid 8

3 frågor till Andreas Mattisson, Jordbruksverket

Vilka investeringar är viktigast för framtiden?

I grunden tror jag att landsbygdens företagare själva är de som bäst kan avgöra vad som funkar i framtiden, utifrån deras egna förutsättningar. Ur ett samhällsperspektiv tror jag däremot det är viktigt att investeringarna på något sätt gynnar samhället i stort. Jag tänker både lokalt och globalt. Exempelvis investeringar som gör att vi kan ta oss an framtida utmaningar som energiförsörjning och klimatfrågor. Arbetsmiljö och djurvälstånd är andra exempel på områden där jag upplever att samhället har ett intresse av investeringen. Det är alltså inte tillräckligt att investeringen är lönsam för det enskilda företaget. Jag tror detta synsätt kommer att öka i vikt i det nya landsbygdsprogrammet som kommer 2014.

Ett annat område som kommer att få ökad betydelse är innovation. Investeringar som utvecklar nya tekniker, produkter eller processer

kan ibland vara svåra att få till stånd eftersom investeringarna är osäkra rent ekonomiskt. Därför finns det också större skäl för samhället att lämna ekonomiskt stöd.

Vad har gjorts för att förenkla för oss som söker?

Vi jobbar ständigt med att försöka förenkla för landsbygdens företag. Inte minst nu när vi förbereder ett nytt landsbygdsprogram. En förenkling som jag tror kommer att betyda mycket är att projekt- och investeringsstöden kan sökas elektroniskt via internet. Jag tror att många av de företag som söker stöd kan spara mycket tid på detta. Det blir enklare för företagen att från början skicka in en fullständig ansökan där fel uppmärksammas och kan rättas till redan när ansökan skrivs. Detta sparar givetvis tid för företagarna men även för de som handlägger stöden. I förlängningen hoppas jag det kan leda till både snabbare beslut och snabbare utbetalning av stöden.

Finns det några nyheter i miljöersättningarna i nästa landsbygdsprogram?

Allt tyder på att nya miljöersättningar såväl som nytt gårdsstöd kommer att finnas först 2015. För 2014 kommer det istället troligen vara möjligt att förlänga åtaganden om miljöersättningar som går ut 2013. Det är inte säkert att alla kommer att kunna förlängas och mer information kommer de närmaste veckorna. Förlängningen måste sannolikt göras redan i höst och man bör därför noga följa den information som finns på Jordbruksverkets webbplats.

Hur de nya miljöersättningarna 2015 kommer att se ut vet vi i dagsläget mycket litet om. Det finns mycket som talar för att det blir ökat fokus på klimatfrågor och insatser som stärker djurvälståndet. Men inget är bestämt ännu och beslut väntas först om några månader.

EKObruk

Tidningen är ett samarbetsprojekt inom Landsbygdsprogrammet för jordbruket i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland, Gävleborg och Dalarna. Tidningen finansieras gemensamt av Sverige och EU. Den utkommer med fyra nummer per år och vänder sig till dig som är intresserad av ekologiskt lantbruk. Detta nummer sänds till alla som sänt in SAM-ansökan 2012.

Kostnadsfri prenumeration kan beställas hos Gun Bernes, postadress se nedan, eller via e-post gun.bernes@slu.se

Adress: Ekobruk Norr, SLU/NJV, 901 83 Umeå

Ansvarig utgivare: Mats Hindström, Länsstyrelsen Gävleborg, 026-17 11 33

Grafisk form: DietmarDesign

Tryck: Elanders Sverige AB

Redaktionskommitté:

Gun Bernes, SLU, 090-786 87 44

Berit Löfgren, Länsstyrelsen Gävleborg, 026-17 11 36

Kristina Homman, Länsstyrelsen Dalarna, 023-818 29

Agneta Andersson, Länsstyrelsen Jämtland, 010-225 33 35

Anna Tjell, Länsstyrelsen Västernorrland, 0611-34 90 12

Per-Göran Persson, Länsstyrelsen Västerbotten, 090-10 82 55

Slätte Ekodag

– ett växande arrangemang

För tredje gången arrangerades i juni i år Slätte Ekodag utanför Töreboda i Skaraborg och antalet besökare har ökat för varje år. Emil och Therese W Olsson har målmedvetet gjort dagen till en mötesplats som bidrar till att driva utvecklingen inom ekologisk produktion framåt.

Ekoexpressen drar ut till maskinvisningar i fält. Foto: Therese W Olsson.

På Slätte gård har man bedrivit ekologisk produktion sedan 2006. Fem år senare arrangerades Slätte Ekodag för första gången. Då kom omkring 25 utställare och 500 besökare. Året därpå kom dubbelt så många och i år hade utställningen vuxit ytterligare, men fortfarande är den en lagom stor och väl samlad mässa med goda möjligheter att hinna se det mesta under en dag.

Gårdscentrum och kunskapstält

På gårdsplanen kunde man vandra mellan ett fyrtyotal utställare. Här fanns utsädesföretag, rådgivningsföretag, banker och maskinfirmer representerade. Hushållningssällskapet lät besökarna artbestämma tolv ogräs, vinsten var en halv dag med en rådgivare. I Jordbruksverkets tält kunde man diskutera såväl proteinfoder som biologisk mångfald.

I kunskapstältet berättade forskare från SLU i Skara om kväveleverans från vall och Ekologiska lantbrukarna bjöd på hemlagad hallonsaft. Här fanns också Länsstyrelsen, certifieringsföretagen, organisationen Ekologiskt Forum och EPOK (SLU) representerade.

Demonstrationsodlingar med nytänkande

Under dagen ordnade Jordbruksverket fältvandringar i samarbete

med Fredrik Fogelberg från JTI och Velemir Ninkovic från SLU. Här fanns omkring 40 vanliga lantbruksorter i demonstrationsrutor och några rutor med lite mer ovanligt innehåll.

Enrutavarsådd med olika kornsorter i varannan rad. Här berättade Velemir Ninkovic om möjligheterna att minska svampangrepp, som till exempel kornets bladfläcksjuka, och angrepp av bladlöss genom att så en blandning av flera sorter. (Man kan läsa mer om sortblandningar i en intressant skrift från Mistra "Odlasortblandningar – hur och varför?" <http://www.slu.se/PageFiles/6447/SB.pdf>)

I en annan ruta hade Emil Olsson sått havre och höstvetete samtidigt. Idén med detta är att skörda havren i år och höstveteten nästa år. En risk

med denna form av så kallad "snålodling" är att man uppförökar roto-gräsen. En annan variant fanns i en ruta där höstråg såtts på våren. Tanken är att första året skörda rågens vegetativa tillväxt som grönfoder och sedan ta en kärnskörd året efter, så kallad midsommarråg.

Fredrik Fogelberg berättade om lupin- och sojaodling. I år har det sålts utsäde som räcker till 60 hektar soja och odlingen finns upp till Uppland. Slutligen hade en ruta såtts med honungsört, en art som gynnar pollinatörer som bin och humlor genom att den ger mycket pollen av bra kvalitet under en period på sommaren då det behövs.

Ekoexpress till maskiner i fält

Hela dagen gick en traktorvagn ut till maskindemonstrationer i fält. Här kunde man se vallbrott med kultivatörer, tallriksredskap och specialmaskiner. Christer Johansson från LRF Konsult berättade om möjligheter att minska bränsleförbrukningen genom att plöja grundare och sänka varvtalet.

Intressant utflyktsmål

Även om Slätte ligger i södra Sverige är det ett intressant utflyktsmål för lantbrukare och rådgivare i norra Sverige där man kan få tips om praktiska lösningar och träffa representanter från olika områden inom ekologisk produktion. En lagom mässa, helt enkelt.

Ann-Marie Dock-Gustavsson
Rådgivningsenheten Norr, Jordbruksverket

Fältvandringarna drog många åhörare. Foto: Therese W Olsson.

Omsorg om både djur och byggnader

”Med små medel och en stor arbetsinsats har Tomas rustat och gjort oerhört mycket på en rejält nedgången och förfallen gård. Dessutom har han gått igenom hela skogen, och utöver det både sår, pressar och kör han snö åt oss andra häromkring.” Orden från en av Tomas grannar gjorde mig nyfiken, så en dag i juli begav jag mig till Nygårds i Storvik, mellan Sandviken och Hofors.

Korsningsdjur på väg mot Angus.

Tomas vid den tillbyggda utfodringsdelen.

Tomas Eklöv växte upp på en gård utanför Storvik och bestämde sig tidigt för att ägna sig åt lantbruk. Efter tre år på Nytorps naturbruksgymnasium arrenderade han under några år en gård men när Nygårds blev till salu år 2004 slog han till. Gården är på 100 ha skog och 35 ha åker och Tomas har under åren fått ytterligare 50 ha på arrende. På gården finns idag köttuppfödning med Aberdeen Angus, 13 dikor med kalvar och 26 stutar och kvigor.

Angus - bra betesutnyttjare

Gården är KRAV-certifierad och har haft ekologiskt växtodling sedan starten.

- Att det blev dikor och ekologisk produktion beror främst på intresse och på att lönsamheten var bra när jag startade, säger Tomas. Jag började med sju kvigor av mjölkras

2006. Att jag sedan valde att korsa in Aberdeen Angus beror på att de är suveräna betesdjur och betesutnyttjare och att de dessutom har lätta kalvningar. Efter betessäsongen får de i stort sett bara rundbalsensilage.

När Tomas väljertjurar prioriterar han hög tillväxt och låg födelsevikt. Inom några år kommer besättningen att vara i det närmaste renrasig.

Mångsysslare – en nödvändighet

I dagsläget finns inga planer på att öka ut djurantalet. Byggnaderna sätter gränsen för antalet djur vintertid och de 10 ha beten som ligger närmast gården fungerar bra för besättningsstorleken.

- Visst räcker arealen till för fler djur men då måste jag flytta och transportera dem, säger Tomas. Det är tufft med lönsamheten idag så det gäller att hålla nere arbetstiden.

Eftersom gården är för liten att leva på drygas inkomsterna ut med legokörning och då främst snöröjning, men Tomas sår och pressar även åt lantbrukare i närheten. För att inte själv behöva ha så mycket maskiner lejer han bl.a. för inplastningen av rundbalarna.

Vårda, riva eller bygga nytt?

Det som slår mig på Nygårds är att alla byggnader ser så välhållna ut. De flesta husen är rustade från grunden upp till taknocken. Det är imponerande då jag vet att Tomas med små medel har gjort i stort sett allting själv.

- Ett råd är att tänka till ordentligt innan man rustar, säger Tomas. Går det att använda de befintliga byggnaderna på ett klokt sätt utan att det blir för dyrt och tungarbetat? Använd gamla byggnader till vad

som är lämpligt, bygg nytt där det är bäst och riv där det behövs. Tänker man till går det ofta att få till bra lösningar utan att förändra gårdsbilden alltför mycket.

Själv började han med att riva några ängslador och en fallfärdig lada på gården som bl.a. använts till traktorgarage. Två ängslador valde Tomas att behålla och rusta. Ett härbre, en smedja och en ria rustades upp med stöd från Lantbruksprogrammets "Restaurering av överlopsbyggnader".

Lagård med tillbyggnad

Ladugården gjordes om till ligghall med tre avdelningar. En ny utfodringsdel under tak byggdes utmed ena långsidan. Här blir utfodringen rationell och det är lätt att göra rent både foderbord och vistelseytor. Ligghallen gödslas ut med hjälp av en minilastare. Utfodringsdelen är ett bra exempel på hur man kan anpassa en utbyggnad till den befintliga gårdsbilden. Från landsvägen syns det inte att det är en tillbyggnad, taket syns bara som ett tunt streck.

En vacker gammal uthuslänga har rustats och rymmer idag bl.a. spannmålstork och lagringsfickor, till stora delar byggt med begagnat material. Det sägs att delar av längan är bland

de äldsta byggnaderna i Storvik. Investeringen i torken gjordes för att öka lönsamheten då Tomas har många sorter och små partier och dessutom långt till närmaste tork. Spannmålen säljer han till djurhållare i närheten.

En ny maskinverkstad fick det bli för att få en effektiv arbetsplats, en bra arbetsmiljö och inte minst

för brandsäkerheten. Det återstår lite jobb på maskinhallen såsom att gjuta ett golv och att ställa i ordning runt omkring byggnaden. När nu verkstaden snart är färdig återstår bostadshuset och jag önskar Tomas lycka till med renoveringen.

Text och foto: Mariana Femling
Länsstyrelsen Gävleborg

Bakom den röda porten finns spannmålstork och lagringsfickor.

Byggnaderna är rustade från grunden.

Den nya maskinverkstaden.

Växtföljd och sorter

10 ha närmast gården används till bete och där är växtföljden korn med insådd och därefter vall i 3-4 år (utsäde de senaste åren har varit SW Apus EKO 11). Vallar som inte betas skördas två gånger och där ser växtföljden ut så här: På skiften som är lämpliga för vete: korn med insådd – 3 år vall – havre – höstvete – åkerböna. På de sämre bitarna: korn/ärt med insådd – 3 år vall – havre – havre/korn. Sorter som används är Cilla havre, Mercada korn, Tattoo åkerböna och Stava höstvete.

Hemmaodlat protein

Strävan att odla olika grödor så att foderstaten kan bli helt producerad på den egna gården fortsätter. Målet finns såväl i lantbrukarens värld som i de ekologiska reglerna. Än är det inte helt genomförbart, men det finns ändå mycket man kan göra. En inspirationskälla kan vara boken 101 proteintips, utgiven av LRF, Ekologiska lantbrukarna och Växa Sverige. Självt har jag bland annat odlat vârrybs med gott resultat.

Ogrâsharvningen sätter igång tillväxten och skottskjutningen.

Generellt kan man säga att innan man sneglar på andra och kanske nya grödor bör man granska den odling man har. Utnyttjas alla möjligheter att odla protein i vall och grönfoder? Kan andelen spannmål öka i växtföljden?

Vallen viktigaste proteinkällan

Finns det utrymme att öka protein-skörden från den egna vallodlingen så ska den potentialen utnyttjas först. I boken 101 proteintips tar man upp tips rörande såväl vallodling som olika proteingrödor. Dessa är åkerböna, ärt, lupiner, soja, oljevâxter samt helsäd med en hög andel baljvâxter.

Lupin mognar sent

Förutsättningen att odla olika grödor varierar en hel del inom EkoBruk Norrs spridningsområde. Sojaböna

är en värmekrävande växt som passar bäst i södra Sverige och detsamma gäller i stor utsträckning lupin. Demonstrationsodlingar med lupin i Västerbotten har visat på en långsam etablering och svag konkurrenskraft mot ogräs samt en sen mognad varför lupin i detta område passar bättre till att skördas som grönfoder än att tröska.

Åkerböna till helsäd

Åkerböna är ett bra proteinfodermedel som vissa år kan gå fram till tröskmognad i Dalarna och Gävleborgs län, men längre norröver är den i regel för sen och passar där bäst som grönfoder. Åkerbönan har som grönfoder visat sig avkasta bra och vara ett smakligt foder till mjölk- och kött djur. Råproteinhalten som helsäd är hyggligt jämn oavsett skördetidpunkt och ligger mellan

14–17 procent. Åkerbönan har god tillväxt och avkastar bra om den skördas lite senare på hösten. Den är därför inte lämplig som skyddsgröda vid vallinsädd.

Ärtor för tröskning eller helgröda

Ärtor är liksom åkerböna ett bra proteinfodermedel. Också den kan i renbestånd gå fram till tröskmognad i Dalarna och Gävleborgs län men längre norrut passar den bäst som grönfoder. Grönfodret har en liknande råproteinhalt som åkerböna och är någorlunda jämn under säsongen, sett som helgröda. Det beror på att proteinet omlagras från stjälk och blad till baljor och frön.

Ärtor har odlats för tröskning ända upp i Norrbotten men man får då ha inriktningen att ärtorna ska tröskas ganska blöta och lagras så fram till utfodringen. Det är en fördel om man har en andel tidigt korn i blandningen som då är moget vid tröskningen och håller tröskan ren, annars finns risken att blöta ärtor sätter igen tröskan. Tröskan ska också ställas in: varvtalet på tröskcyklern ska sänkas, körnarplåt ska tas bort och slagskoavståndet ska vara stort för så skonsam urtröskning som möjligt. Ärtor måste krossas innan de ges till nöt och utfodringssystemet måste anpassas därefter.

Fler kan odla oljevâxter

Oljevâxter kan vara ett bra alternativ att öka den egna andelen proteinfoder i foderstaten. Det som är aktuellt i norr är i första hand vârrybs medan vârraps kan vara mer intressant om man bor i södra Norrland. Höstoljevâxter odlas i mindre omfattning i Dalarna och i Gävleborgs län. I Jämtland odlas inga oljevâxter och odlingen i Västernorrland och Västerbotten är ganska sparsam.

En odlare som jag pratat med så här: "Är man beredd att odla sexradskorn till mogen skörd så kan man också odla vârrybs och få den att gå fram till mogen skörd." De tidigaste vârrybsarterna är ungefär lika tidiga/sena som sexradskorn. Jag har själv odlat vârrybs ekologiskt några år med i stort sett bara positiva erfarenheter.

Odlingstips

Vârrybs ska sås tidigt medan det finns fukt kvar i jorden så att gro-

ningen blir snabb och jämn. Jag har en gammal såmaskin och brukar därför välta både före och efter sådd för att vara säker på att fröet hamnar på rätt djup. Utsädesmängden ligger mellan 7 till 12 kg/ha beroende på förutsättningarna. Det kan vara svårt att nå men de flesta såmaskiner kan drevas om eller modifieras så att man kommer ner i rätt mängd.

I rosettbladsstadiet har det i regel kommit en del fröogräs och då har jag ogräsharvat. Efter ogräsharvningen ökar förmodligen mineraliseringen av kväve i marken och på någon vecka brukar plantan utvecklas till begynnande blomning och den konkurrensen klarar få ogräs.

Gödslingen kan vara lite knepig i ekologisk produktion. Man vill inte lägga för mycket stallgödsel så att mognaden blir sen och ojämn. Själv har jag provat 20 ton djupströgödsel från nöt kompletterat med 4-5 ton höns gödsel per hektar som brukats in i jorden i samband med spridningen. Det har gett en tät och jämn gröda som dock har lagt sig. Det kan vara en fördel att grödan lägger sig då risken för drösning minskar och tröskningen försvåras inte nämnvärt då grödan inte lägger sig platt utan baljorna ligger 1-3 dm över marken.

Oljevaxter i växtföljden

Oljevaxter ska inte återkomma alltför ofta i växtföljden, beroende på växtföljdssjukdomar som klumprotsjuka mm. Det bör gå 6-7 år innan oljevaxter återkommer på samma skifte. Att marken är väl dränerad och att pH-värdet är högt minskar risken för sjukdomar. Oljevaxter är en bra förfrukt och spannmål är en lämplig eftergröda.

Oljevaxter tröskas som spannmål men med annan inställning, se instruktionsboken för tröskan.

Ska oljevaxterna utfodras bör de behandlas på något sätt. Att utfodra oljevaxter utan föregående bearbetning är ett dåligt utnyttjande och mängden fett sätter begränsningar för idisslare. Om fröna ska pressas så ska de först torkas ner till 8 % vattenhalt för att få ut så mycket olja som möjligt. Oljan ska man förstås förädla och sälja som matolja. Presskakan kan användas till alla typer av djur som ett proteinfodermedel som dock fortfarande har ganska hög fetthalt - man får sy ihop en lämplig foderstat med sin foderrådgivare. Till grisar

Tröskningen närmar sig.

kan man blanda oljevaxterna med spannmålen och på så sätt få den bearbetad i samband med malningen för att öka utnyttjandet.

101 proteintips

Som avslutning vill jag bara uppmana alla att skaffa ett exemplar av 101 proteintips, där finns många användbara tips som ofta inte kostar något, vilket känns särskilt bra. Har man som jag dikor med ungnötsuppfödning kan man bestämma att foderstaten ska vara 100 % ekologisk och kanske 100 % grovfoderbaserad även till växande djur. Med ett bra vallfoder kan man komma långt utan tillskott av kraftfoder. Själv skickade jag 8 charolaisungtjurar (KRAV) till slakt i våras med en snittålder på 14 månader. De hade 36 kg slaktvikt, formklass U-, fettgrupp 2 och en daglig tillväxt på 743 g slaktkropp. Dessa djur hade fått ensilage av bra kvalitet i fri tillgång samt ca 25 kg kornkross per djur under uppfödningen.

Text och foto: Ingvar Persson
LRF Konsult, Umeå

Oljevaxter gynnar den biologiska mångfalden.

Skräppa – ett vanligt problem!

Ett ständigt återkommande ogräs är skräppan. Under sommarens fältvandringar i Jämtlands län dök frågor om detta upp vid i stort sett alla tillfällen. Det är inte lätt att hitta snabbverkande effektiva åtgärder, men här är några tips:

Inte mycket skräppa på detta bete i Ankarvattnet.

Anna Tjell ger råd kring bekämpningen av skräppa. Det gäller att vara ihärdig.

Ibland funderar man över vem som studerar vem? Här hos Anders Näsman i Hammarstrand. Betet putsas regelbundet bl a för att hindra spridningen av skräppa.

- Se till att få en konkurrenskraftig gröda.
- Skörda vallen tidigt och ta skiften med mycket skräppa först.
- Putsa återväxten om den inte skördas. Skräppan kan producera två blomställningar per säsong.
- Stubbearbeta vallen vid vallbrott. Den översta rotbiten på skräppan (rothalsen) kan slå rot på nytt om den inte sönderdelas och placeras djupt. Höstplöj noga.
- Så en konkurrenskraftig ettårig gröda kommande vår. Plöj den, gärna efter stubbearbetning.
- När du ska anlägga den nya vallen så blanda gärna i vitklöver i vallfröblandningen. Den täpper till luckor om/när rödklövern går ut.
- Släpp inte djur på vallen under insåningsåret och undvik att beta förstaårsvallen för att minska trampskador och gödning som gynnar skräppan. Av samma orsak bör tillskottsutfodring bara ges på betesvallar som ska brytas.
- Plöj upp vallen efter tre år. Skräppan trivs bäst i gamla vallar.
- På bete är det viktigt att putsa innan fröställningarna utvecklats. Handryck plantorna om det går. Försök få upp de översta ca 7 cm av roten.
- Ha betesputsan lättillgänglig så det är lätt att köra även om man bara har en halvtimme över.

Text och foto:

Agneta Andersson, Länsstyrelsen Jämtland
Anna Tjell, Länsstyrelsen Västernorrland

Lär känna åkerns nyttodjur

Nu finns en mobil-app som ger tips om hur vi kan gynna bladlössens naturliga fiender. Med appen kan du öka dina kunskaper om skadeinsekternas fiender i odlingslandskapet.

Appen heter "Nyttodjur" och är gratis. Den finns för iphone och android. All information som finns i appen finns också på webben och i faktablad som går att beställa eller ladda ner från www.jordbruksverket.se/nyttodjur.

I appen presenteras välkända nyttodjur som spindlar och nyckelpigor, men också mindre kända som jordlöpare och kortvingar som jagar bladlöss i fälten om nätterna. Visste du att tvestjärtar och blomflugans larver äter bladlöss? En del av arterna går att köpa och sätta ut i växthusodlingar, till exempel rovkvalster, parasitsteklar och gallmyggor. Totalt finns elva artgrupper med i appen.

- Appen hjälper dig att skilja nyttodjuret från skadedjuret i din egen odling, och telefonen har man ju alltid med sig, säger Magnus Sandström vid Jordbruksverkets växtskyddscentral i Uppsala. Han är en av dem som har arbetat fram materialet, i samarbete med bland annat SLU.

Nyckelpigslarven äter en bladlus.
Foto: Camilla Persson.

Jordlöparen är en långbent och snabb löpare.
Foto: Louis Vimarlund.

